

יסודות יומא

שיעור שביעי

חמש טבילות

מקורות

- א. ויקרא פרק טז פס' ג-ד; שם, פס' כג-כד
- ב. גמ' ל. "מתני'... בידו ויפרוש"; רש"י ד"ה חוץ מזו
- ג. גמ' לב. "ת"ר ובא... ופשט ורחץ ורחץ ולבש"; תוס' ד"ה גמירי; תוס' ישנים ד"ה גמירי
- ד. רש"י לב: ד"ה מה קידוש; תוס' ישנים לא. ד"ה חמש טבילות כו'
- ה. רמב"ם הל' עבודת יום הכיפורים פ"ב ה"ב-ג
- ו. חזון איש מועד סי' קכו ס"ק כב

חזון איש מועד סי' קכו ס"ק כב

ל"ב ב' גמירי חמש טבילות ועשרה קידושין כו', נראה דין מצוה מיוחדת ב' קדושין וה' טבילות, אלא כל המשנה מעבודה לעבודה טעון טבילה וב' קידושין כדיליף לקמיה, וממילא יצא ה' טבילות וי' קידושין. והא דהוצרכה הלכתא, כבר פירשו תוס' ד"ה גמירי, דמניה ידעינן דקראי לא על הסדר נאמר, והלכתא סימנא בעלמא היא ללמדנו דה' פעמים משנה מעבודה לעבודה. ואם אירע פסול בכהן גדול אחר התמיד, דאמר לעיל י"ב ב' דעבודתו מחנכתו לדרכנן דמקדש ופושט, חסר ליה חד קידוש אי נפסל הראשון קודם שקידש, ולא מצריכנן ליה לפשוט אחר וידוי פר ולחזור וללבוש כדי להשלים י' קידושין, שאין מצוה ב' קידושין.

בתחילת פרשיית סדר עבודת יום הכיפורים נאמר:

בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף, בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם.

[ויקרא טז, ג-ד]

ובשלהי הפרשייה נאמר:

ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד אשר לבש בבאו אל הקדש, והניחם שם. ורחץ את בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו, ויצא ועשה את עלתו ואת עלת העם וכפר בעדו ובעד העם.

[שם, כג-כד]

מבואר אם כן, כי לפני לבישת בגדי לבן ולאחר פשיטתם צריך הכהן הגדול לטבול במים.

הרב מרדכי ברויאר כותב:

ברור מלשון המקרא שטבילות אלו קשורות רק לבגדי הלבן, והן תלויות בקדושתם היתרה של הבגדים האלה. משום כך הוא חייב לטבול לפני לבישתם ואחרי פשיטתם. דבר זה ברור בטבילה הנזכרת כאן; שהרי התורה איננה דנה כלל בעבודה הרגילה של כל יום, אלא היא מתארת רק את סדר העבודה של יום הכיפורים. משום כך לא הזכירה כלל את בגדי הזהב

שיעשה בהם את עבודת התמיד של שחר, אלא היא מתחילה את סדר העבודה בלבישת בגדי הלבן שהוא עושה בהם את עבודת יום הכיפורים. ונמצא שהטבילה הקודמת ללבישת הבגדים האלה איננה טבילה בין בגדי זהב לבגדי לבן, אלא זו טבילה הבאה לפני לבישת בגדי לבן בלבד. וכעין זה יש לומר גם בטבילה הנזכרת בפסוק כד... שגם טבילה זו איננה בין בגדי לבן לבין בגדי זהב, אלא זו טבילה הבאה אחרי פשיטת בגדי הלבן בלבד.

[פרקי מקראות עמ' 287 הערה 3]

בדבריו אלו מראה הרב מרדכי ברויאר, כי על פי פשטות הכתובים חובת הטבילה נובעת מחמת קדושתם היתרה של בגדי לבן – עליהם אומרת התורה "בגדי קודש הם" – ולכן לבישתם ופשיטתם מחייבת טבילה¹.

לעומת העולה מפשט הכתובים, חז"ל לומדים שהשינוי מעבודה לעבודה הוא המחייב טבילה:

תניא, אמר רבי יהודה: מנין לחמש טבילות ועשרה קידושין שטובל כהן גדול ומקדש בו ביום? תלמוד לומר 'ובא אהרן אל אהל מועד ופשט את בגדי הבד ורחץ בשרו במים במקום קדוש ולבש את בגדיו ויצא ועשה', הא למדת שכל המשנה מעבודה לעבודה טעון טבילה. אמר רבי: מנין לחמש טבילות ועשרה קידושין שטובל כהן גדול ומקדש בו ביום? שנאמר 'כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם', הא למדת שכל המשנה מעבודה לעבודה טעון טבילה. ואומר 'בגדי קדש הם' – הוקשו כל הבגדים כולן זה לזה.² [יומא לב. 2]

על פי דרשת חז"ל, השינוי מעבודה הנעשית בבגדי זהב לעבודה הנעשית בבגדי לבן, וכן מעבודה הנעשית בבגדי לבן לעבודה הנעשית בבגדי זהב, הוא המחייב טבילה.

נראה כי ההבדל בין פשטות הכתובים לדרשת חז"ל אינו רק מהו יסוד חיוב הטבילה, אלא יש ביניהם הבדל עקרוני בהבנת מהותה ותפקידה של הטבילה. לפי פשטות הכתובים, הטבילה באה לשם תוספת קדושה – קדושת הבגדים מחייבת טבילה בשעת לבישתם ובשעת פשיטתם. אמנם, לפי דרשת חז"ל, הטבילה לא באה לשם תוספת קדושה אלא לשם יצירת הפרדה בין העבודות³.

נראה להעמיק דברים אלו על פי דברים שעלו בשיעור הקודם במהותם של בגדי לבן. בירושלמי [פ"ז ה"ב] מבואר שבבגדים אלו הכהן מידמה למלאך, ולפי זה החלפת הבגדים אינה שינוי בלבד, אלא יש בה שינוי בזהותו של הכהן הגדול – בבגדי זהב הוא עומד לפני ה' כ"ראש הכהנים"⁴, ואילו בבגדי לבן הוא עומד לפני ה' כ'מלאך ה' צ-באות'. השינוי בזהות הכהן הגדול בא לידי ביטוי בטבילה שבין עבודה לעבודה. בטבילה, שיש בה מעין בריאה מחדש⁵, הכהן יוצר הפרדה בין העבודות, ועל ידה החלפת הבגדים מהווה שינוי של זהותו.

על פי האמור, הטבילות נובעות מהשינוי מעבודה לעבודה. לפי זה, אין מקור לחיוב הטבילה הראשונה בשעת תחילת העבודה. ואכן, רש"י כותב כי טבילה זו היא מדרבנן בלבד:

טבילות הבאות מחמת מחלפות היום במקום קדוש, אבל טבילה ראשונה לא ילפת מיניה, דהא לאו דאורייתא היא. [רש"י לב: ד"ה מה קידוש]

דברי רש"י מבוססים על האמור במשנה:

¹ הגדרה זו מתאימה לדברי הירושלמי [יומא פ"ז ה"ב] – בהם עסקנו בשיעור שעבר [בגדי זהב ובגדי לבן] – כי בבגדי לבן נדמה הכהן הגדול למלאך "לבוש בדים".

² ברייתא זו מובאת בשינויים בספרא [פרשת אחרי מות פרק ו].

³ כן כותב האברבנאל [ויקרא פרק טז ד"ה ואמנם הטבילות].

⁴ עי' בדברי הרמב"ם [הל' כלי המקדש והעובדים בו פ"ד ה"ב]; עסקנו בהגדרה זו בשיעור השלישי [מינוי וחינוך כהן גדול].

⁵ כדברי ספר החינוך [מצוה קעג]: "ובטעם המים שיטהרו כל טמא, אחשוב על צד הפשט כי הענין הוא כדי שיראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה, כמו שהיה העולם כולו מים טרם היות בו אדם".

חמש טבילות ועשרה קדושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום. וכולן בקודש על בית הפרווה חוץ מזו. [משנה ל.]

המשנה מבחינה בין הטבילה הראשונה, הנעשית בחול, לשאר הטבילות הנעשות בקודש. רש"י מבאר כי הבחנה זו נובעת מכך שהטבילה הראשונה כלל אינה נעשית מדיני יום הכיפורים:

שאינה באה חובה ליום הכפורים, דהא כל יומא נמי איתא. אבל שאר טבילות הבאות חובה ליום הכפורים, כתיב בהן 'במקום קדוש' בעניינא דאחרי מות. [רש"י ל. ד"ה חוץ מזו]

מדברי רש"י עולה, כי אין דין המחייב חמש טבילות ביום הכיפורים; הדין העקרוני הוא שיש לטבול בין עבודה לעבודה, ומחמתו יש לטבול ארבע טבילות, כאשר יש להקדים להן טבילה נוספת בתחילת העבודה מדרבנן⁶ – "כדי שיזכור טומאה ישנה שבידו ויפרוש"⁷.

ראשונים אחרים חולקים ולומדים מדברי הגמרא כי גם הטבילה הראשונה מחויבת מדאורייתא:

תנו רבנן, 'ובא אהרן אל אהל מועד', למה הוא בא? אינו בא אלא להוציא את הכף ואת המחטה. וכל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק זה. מאי טעמא? אמר רב חסדא: גמירי חמש טבילות ועשרה קידושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום, ואי כסדרן לא משכחת להו אלא שלש טבילות וששה קידושין. [יומא לב.]

בשיטה זו נוקטים תוספות ישנים:

בגמרא מפי' ד' טבילות מקרא, וטבילה זו הראשונה מצי נפקא לן מקל וחומר דבן זומא דלעיל. אפילו רבי יהודה נמי דלית ליה לעיל בשאר ימות השנה, בכהן גדול ביום הכפורים עצמו יכול להיות סובר כן דמדאיתא הכא כל שכן. [תוס' ישנים לא. ד"ה חמש טבילות כו']

לדבריהם, הטבילה הראשונה נלמדת מקל וחומר משאר הטבילות: "ומה המשנה מקודש לקודש ומקום שענוש כרת למקום שענוש כרת טעון טבילה, המשנה מחול לקודש וממקום שאין ענוש כרת למקום שענוש כרת אינו טעון טבילה?". עולה מכך, כי תוספות ישנים מודים לתפיסתו העקרונית של רש"י כי הדין העקרוני אינו לטבול חמש טבילות ביום הכיפורים, אך לשיטתם יסוד הדין הוא שיש להקדים טבילה לכל עבודה⁸.

בהתאם לשיטתם כותבים תוספות ישנים כי דברי הגמרא "גמירי חמש טבילות" אינם כפשוטם:

לאו הכי גמירי להו דחמש הן, דמקרא נפקא, אלא שינוי עבודות גמירי להו וממילא יש בין כל אחת ואחת טבילה, אבל בהלכה למשה מסיני לא הוזכר טבילות. [תוס' ישנים לב. ד"ה גמירי]

לדבריהם, ה'הלכה למשה מסיני' לא לימדה על חובה לטבול חמש טבילות, אלא על מספר השינויים מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב. בהתאם לכך, הואיל והדרשה לימדה שיש לטבול לפני כל עבודה, בהכרח הכהן הגדול טובל חמש טבילות.

הבנה שונה עולה מדברי תוספות:

תימה לי, אי הלכתא קרא למה לי לקמן. ויש לומר, אי לאו קרא הוה אמינא חמש טבילות יטבול אפילו בזה אחר זה כולם ביחד, להכי אצטריך קרא דכשהוא משנה מעבודה לעבודה עביד להו. [תוס' לב. ד"ה גמירי]

תוספות כותבים שאם הייתה את ה'הלכה למשה מסיני' לבדה היינו אומרים שיש לעשות חמש טבילות בזו אחר זו. כדי לשלול הבנה זו נצרכה הדרשה שתלמד שיש לעשות את הטבילות בין עבודה

⁶ וכן עולה מדברי הרמב"ם [הל' עבודת יום הכיפורים פ"ב ה"ב-ג].

⁷ זוהי שיטת רבי יהודה [ל.], אך בן זומא [שם] חולק וסובר כי טבילה זו מחויבת מדאורייתא.

⁸ לפי זה, רש"י סבור שהטבילות נועדו ליצור חיץ בין העבודות, ואילו לפי תוספות ישנים הטבילות הן חובה לפני תחילת העבודה.

לעבודה. מדברי תוספות עולה הצעה שהטבילות מהוות דין בפני עצמו – חובה על הכהן הגדול, ללא קשר לעבודות השונות, לטבול חמש טבילות ביום הכיפורים.

מהמשך דברי תוספות נראה כי למסקנה הצעה זו נדחית, וחייב הטבילה נובע משינוי מעבודה לעבודה⁹. עם זאת, הבנה זו משתמעת מדברי החכמת אדם בשם הגר"א בביאור ההבדל בסדר העבודה בין פשט הכתובים לדברי חז"ל:

ונראה לי על פי מה ששמעתי בשם מחותני הגאון החסיד מוה"ר אליהו, שדקדק מה שאמרו בגמרא הביאו רש"י על פס' 'ובא אהרן', ופירש רש"י: 'כל הפרשה נאמרה על הסדר חוץ מפסוק הזה', ע"ש ברש"י. וקשה, וכי לא יוכל התורה לסדר הפסוקים כמו שסידרם רש"י, ורמב"ן דחק בזה. ותירץ הוא ז"ל על פי מדרש רבה... שדוקא שאר כהנים גדולים אסורים לכנוס לקדשי קדשים אלא ביום הכפורים, אבל אהרן היה מותר לכנוס בכל שעה ושעה רק שיכנוס בסדר העבודה שנאמר בפרשה זו. ולפי זה התורה דקדקה בסדר, שהרי הטעם שאמרו בגמרא דקרא ד'ובא אהרן' הוא שלא כסדר, דגמירי דה' טבילות וי' קדושין לכהן גדול ביום הכפורים ואי כסדר הכתוב לא משכחת אלא ג', וזה דוקא ביום הכפורים היה הלכה למשה מסיני דצריך ה' טבילות, אבל כשירצה אהרן לעבוד בשאר ימות השנה לא גמירי הלכתא, ואם כן באמת אינו אלא ג' ועובד כסדר האמור בפרשה. ואם כן הפסוק 'ובא אהרן' נכתב כסדר, משום אהרן בשעת ימות השנה. [חכמת אדם סוף הלכות אבלות]

הגר"א טוען כי הכתובים משקפים את סדר העבודה בשעה שאהרן הכהן היה חפץ להיכנס לקודש הקדשים. אולם ביום הכיפורים קיים דין נוסף: "חמש טבילות ועשרה קידושים", וכדי שדין זה יתקיים צריך לשנות מן הסדר הכתוב בתורה – כדי שיהיו חמש לבישות בגדים במהלך עבודת היום, וכך הכהן הגדול יטבול חמש טבילות ויקדש את ידיו ורגליו בעשרה קידושים. מדבריו משתמע כי הדין היסודי אינו חובת טבילה בשעת החלפת הבגדים, אלא החובה לטבול חמש טבילות במהלך יום הכיפורים.

הרב אברהם סתיו מוסיף הסבר לשיטה זו:

אם נקבל את העמדה שלפיה יש קיום עצמאי למעשה הטבילה, מסתבר שלא מדובר בדין שקשור לתוספת טהרה הלכתית, אלא לתהליך של התקדשות וזיכוך רוחני. עבודת יום הכיפורים כולה נמשלה לטבילה אחת ארוכה, כדבריו המפורסמים של רבי עקיבא בסוף מסכת יומא (פה:): "אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם", וטבילות הכהן הגדול הן הביטוי לכך. [מבית לפרוכת עמ' 96]

לפי דבריו, חובת הטבילה היא חלק מחובת ההיטהרות של יום הכיפורים – "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו".

לסיכום: בדברינו ראינו שלוש דרכים בהבנת יסוד חובת טבילות הכהן הגדול ביום הכיפורים:

- א. לפי פשט הכתובים, חיוב הטבילות הוא מחמת בגדי הלבן, ומגמת הטבילות היא התקדשות.
- ב. לפי רש"י, חיוב הטבילות הוא מחמת השינוי מעבודה לעבודה, ומגמת הטבילות היא יצירת חיץ בין העבודות השונות¹⁰.
- ג. לפי הנראה מדברי הגר"א, יש דין עצמי של חמש טבילות. לשיטתו מסתבר שמגמת הטבילות היא היטהרות.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

⁹ כן כותב החזון איש [מועד קכו, כב].

¹⁰ לתוספות ישנים שיטה מעט שונה: הטבילות באות מחמת העבודה, והן מהוות מעין היטהרות או התקדשות לפני העבודה.